

DEMOCRÀCIA A MIG CAMÍ

DE LA POLÍTICA A LA CIUTADANIA I ELS MOVIMENTS SOCIALS

ALFREDO J. GONÇALVES

Paraguai - Brasil

La política està malalta

La política està malalta i la democràcia també. N'hi ha prou a tenir en compte que els Estats Units, un país que avui s'autoproclama el gran "exportador de la democràcia", és alhora la nació més imperialista del planeta. Pel que fa als altres països desenvolupats o centrals, alguns amb velles democràcies de més de dos-cents anys, també es troben profundament dilacerats per aquesta mateixa contradicció: d'una banda, un "sistema democràtic" de façana; de l'altra, una inserció tranquil·la en el sistema món del nou imperi global. La raó de tot plegat és que mentre, des del punt de vista polític, procuren mantenir la disfressa d'una democràcia aparent, amb partits, eleccions lliures, parlament, etc., des del punt de vista econòmic es troben cada cop més subordinats a la dictadura del mercat total, avui hegemònicament financer i globalitzat.

En altres paraules: al llarg dels segles, la democràcia s'ha aturat a mig camí. Ha atès el nivell de les relacions polítiques i, en alguns casos, de les relacions socio-culturals, però no ha arribat fins al fons ocult de l'estructura econòmica, on els interessos toquen l'"òrgan" més sensible de l'homo economicus, és a dir, la butxaca, el compte corrent o la propietat privada. Allà segueix inalterat el domini dels individus, de les empreses i dels grups de major poder financer.

"És curiós que la refutació del principi hereditari, en política, no hagi tingut gairebé cap efecte en el camp econòmic als països democràtics. Encara ens sembla natural que un home deixi la seva propietat als fills; acceptem el principi hereditari pel que fa al poder econòmic, mentre que el rebutgem pel que fa al poder polític. Les dinasties polítiques han desaparegut, però les dinasties econòmiques sobreviuen. I pensar que natural ens sembla que el poder sobre la vida dels altres, derivat d'una gran riquesa, hagi de ser hereditari", constata Bertrand Russell en la *Història del pensament occidental*.

Als països subdesenvolupats o perifèrics, per altra banda, la barreja de demagògia, caudillisme i autoritarisme desaconsella l'abús de la terminologia democràtica. Les institucions polítiques, en aquest cas, ja siguin de caràcter jurídic, legislatiu o executiu, disposen

de poc marge de maniobra davant dels mecanismes dominants del mercat. Les democràcies llatinoamericanes, per exemple, no ho han sigut gaire, si tenim en compte la seva servitud als organismes financers internacionals. Això sense parlar de la corrupció, el favoritisme, el nepotisme, el clientelisme i les aliances espúries per una governabilitat sospitosa, vicis aquests que a tot arreu provoquen grans estralls.

La conclusió és que la democràcia jurídicoformal, practicada avui tant a nivell nacional com internacional, s'ha convertit en un mena de suport institucional de l'economia globalitzada, de tall i filosofia neoliberals. Suport, en altres paraules, d'un ordre mundial injust i asimètric, alhora concentradora i excloent. A més a més, no hi ha cap idea nova. "El sistema liberal parlamentari no és res més que l'instrument i el símbol mateix del govern burgès", diu David S. Landes al seu llibre *Prometeu alliberat*, per no citar la línia d'anàlisi de tota la literatura marxista.

Tal sistema manté aparentment una participació política a través del vot lliure i "democràtic" a cada país, però delega als buròcrates del mercat financer el veritable destí polític i econòmic dels diferents pobles. Dissimula una democràcia que no arriba a les arrels dels problemes socioeconòmics. En nombrosos països de Llatinoamèrica, per exemple, els majors latifundistes i/o banquers són també representants de l'Estat de dret, amb cadires captives al Congrés Nacional i a les Corts Judicials. Els anomenats "homes de bé" –com a l'antiga Grècia els ciutadans lliures i amb propietats– són en general els "homes de béns"!

En virtut de tot plegat, des del punt de vista ètic, les anomenades democràcies occidentals tenen poc a dir i a mostrar en termes de pràctica democràtica. Al contrari: constitueixen exemples negatius del que s'entén històricament per democràcia. D'aquí la desconfiança i la desil·lusió creixents de la societat en relació a la política i els polítics, als partits, al govern i al parlament, així com a la lleialtat dels promotors i a les decisions dels jutges. La democràcia, en la seva concepció més original i genuïna, es pot dir que ha canviat del camp de la política al camp dels moviments socials. O, en termes més exactes,

de l'àmbit de l'Estat a l'àmbit de la societat civil.

Una altra política i una altra democràcia són possibles

Abans de res, convé evitar un dualisme simplista i ingenu, segons el qual les institucions liberals parlamentàries estarien completament desacreditades, mentre que les iniciatives populars constituïrien els únics espais de la democràcia. Els elements positius i negatius de la política no tenen fronteres tan nítides com ens agradaria, sinó que es barregen, es confonen i s'alternen continuament. El que sí que podem constatar és que les experiències veritablement democràtiques tendeixen avui a migrar de la vida parlamentària als canals de participació popular. Quatre observacions al respecte mereixen la nostra atenció:

1. El sistema de representació en tres poders del règim democràtic –legislatiu, judicial i executiu– es troba totalment desequilibrat i desacreditat. Els sectors dominants de la societat han institucionalitzat un cercle viciós en què el poder econòmic compra els llocs claus del poder polític, el qual, al seu torn, garanteix a través de la llei el seu domini perpetu sobre la resta de sectors. El Congrés nacional es converteix en una espècie de taulell de negocis, on gran part dels polítics està més interessada en projectes de poder que no pas en projectes de nació. Elegit per les capes populars, el parlamentari sovint acaba ignorant les seves necessitats bàsiques a canvi de beneficis personals, familiars o de classe. La cadena de representativitat s'interromp i la població més necessitada queda a la intempèrie, fet que s'agreuja encara més amb la corrupció crònica de les institucions públiques. La distància entre els problemes que afligeixen la població, d'una banda, i els projectes debatuts a les sessions del Parlament i del Senat, de l'altra, mai no ha estat tan gran.

2. El descrèdit del sistema representatiu ha portat a debat l'anomenada democràcia directa o participativa. Experiències com ara plebiscits populars, projectes de llei a partir de les bases i assemblees populars, entre d'altres, mostren la possibilitat de noves vies de participació en les decisions pel que fa als destins del país. D'aquí ve la pregunta sobre la necessitat de crear nous canals, nous mecanismes i nous instruments de control de la res publica per part dels diversos sectors de la població. ¿Com controlar més de prop els tres sectors de la institució democràtica? La iniciativa del pressupost participatiu en alguns municipis brasilers i la creació dels Consells Populars són exemples del fet que és possible avançar

en l'ampliació d'aquests espais de participació popular. Ras i curt: la lliçó és dedicar menys energia a la via parlamentària i a la política tradicional, i reforçar, en canvi, les instàncies de la societat civil organitzada.

3. En realitat, el debat al voltant de la democràcia participativa o directa ja té una llarga història en molts països llatinoamericans. Innombrables moviments socials, organitzacions no governamentals, entitats i associacions populars, en la seva pràctica quotidiana, estan marcades per l'exercici directe de la democràcia. El mateix es verifica, per exemple, en la tradició de les comunitats eclesiaístiques de base (CEBs) i en força moviments estudiantils o sindicals. No pas sense problemes, tensions i conflictes, evidentment, les decisions tendeixen a ser preses en una pràctica democràtica ja amplament consolidada. Planejament, programació i avaluació permanents, en general, són realitzats en conjunt, en reunions i assemblees on cadascú pot participar lliurement. És veritat que en algun d'aquests ambients els virus de l'autoritarisme, del personalisme, del productivisme i consumisme, del centralisme i d'altres "ismes", encara provoquen serioses conseqüències nefastes. Però el que volem remarcar és l'exercici lliure i directe de la ciutadania com a pràctica comuna, en "un nou paradigma emancipatori", per fer servir l'expressió de Boaventura Souza Santos al llibre *Pelos caminhos de Alice*. Potser el Fòrum Social Mundial, com també altres fòrums i espais democràtics, són avui en dia els millors testimonis del fet que, efectivament, "una altra democràcia és possible".

4. L'exercici continuat de la pràctica democràtica, al seu torn, crea noves relacions democràtiques. Sabem de quina manera la vella democràcia liberal, pressionada per les lleis del mercat, és contrària a la participació de la dona en les principals instàncies decisòries; a l'ús curós, responsable i sostenible dels recursos naturals; a la preservació i cura del medi ambient; a les relacions igualitàries als espais públics o privats (família, sindicat, partit, empresa, església, etc.). En definitiva: contrària a la participació directa dels moviments organitzats. A mesura que es consolida l'exercici d'una pràctica efectivament democràtica, creix també la paritat entre les persones, independentment del sexe, professió, raça, creença, etc. Evidentment, això val també, i potser sobretot, pel dia a dia dels moviments i pastorals socials i per les iniciatives populars, en què sovint es posen de manifest actituds masclistes, autoritàries i individualistes.